

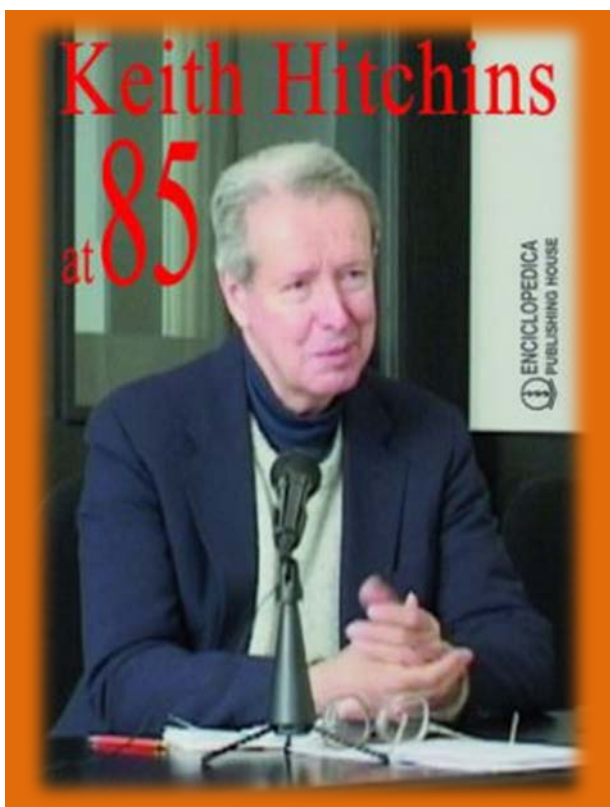
1

Cartea Mea e și a Ta!

ISSN 2734-6889
ISSN-L 2734 -6889

KEITH HITCHINS - prestigios istoric american (1931-2020)

Prof. univ. Dr. Mircea POPA

Numele istoricului american Keith Hitchins s-a impus tot mai mult în istoriografia politică și culturală din Transilvania în anii 70 ai secolului trecut, când, în urma mai multor stagii academice, profesorul american a venit și studiat mai multă vreme în Transilvania, la Cluj, luând contact cu istoricii de prestigiu al universității clujene. Cunoșcător al mai multor limbi ale popoarelor central și sud-est europene, în istoria cărora se specializase, profesorul Hitchins a căutat să-și lărgescă aria de cunoaștere și acțiune printr-o investigare sistematică a modului în care Imperiul Habsburgic și mai apoi statul dualist a răspuns cerințelor de eliberare și emancipare a popoarelor aflate în această zonă mișcătoare a Balcanilor. Aici a avut îndelungi convorbiri cu acad. David Prodan, cu profesorii Pompiliu Teodor și Liviu Maior, care l-au orientat înspre investigarea problemelor încă nesoluționate deplin ale luptei poporului român din Transilvania pentru emancipare și recunoaștere ca națiune de sine stătătoare, problemă care a început să reprezinte pentru el un interes special.

Începutul acestei lupte în constituie momentul nevralgic de la 1848, când reprezentanții națiunii adunați

la Blaj, la 3/15 Mai și-au spus punctul de vedere prin celebrul discurs al lui Simion Bărnuțiu, prin luptele duse de ei în anii 1848-1849 și apoi în situația nou schimbată după 1861, când casa Habsburgică a abandonat promisiunile făcute românilor, refăcând colaborarea cu politicienii maghiari tot mai greu de ținut în frâu. Într-o atare situație, românilor nu le-a rămas decât să lupte pe cont propriu, înființând Partidul Național Român, și reluând activismul ca o formă directă de participare la diete și la hotărârile care se luau acolo. Consultând lucrările istoricilor români, făcând apel la documente și corespondență, istoricul american reușit să înțeleagă cât se poate de exact diferențele și interesele de clasă din Transilvania și să se situeze de partea adevărului și a celor asupriți și înlăturați sistematic de la foloasele statului pentru care trudeau. Prin lucrările pe care le-a scris și publicat în România, el a devenit unul

dintre cei mai prestigioși istorici americani specialiști în zona central și de sud-est a Europei, putând să se pronunțe în cunoștință de cauză asupra problemelor lăsate nesoluționate de imperiile austriac, rusesc și turc, ale căror interese s-au ciocnit de nenumărate ori în zona locuită de români. Primele cărți de interes apar în versiune românească începând cu 1970, când îi editura clujeană Dacia publică *Studii privind istoria modernă a Transilvaniei*, urmate de *Cultură și naționalitate în Transilvania* (1972) și *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania*, I-II, 1987 și 1992, cărți fundamentale pentru înțelegerea realităților transilvănene.

2

Născut la 2 aprilie 1931 în Sachenectady, New York, el și-a făcut studiile la universitatea Harvard, pe care a absolvit-o în 1953, luându-și doctoratul în 1964, după o specializare la Paris și un stagiul de perfecționare la București (1960-1961) și Cluj (1962), unde a cunoscut de aproape mediul cercetătorilor istorici de anvergură din preajma lui David Prodan, el a ajuns să pătrundă în tainele cele mai intime ale problemelor trecutului Transilvaniei, de la iluminism la realizarea Marii Uniri. După ce și-a format mâna, publicând note și recenzii în reviste internaționale ca „Balkan Studies”, „Books Abroad”, „Austrian History Yearbook” și altele, exclusiv cu tematici românești, prof. Keith Hitchins a debutat editorial cu lucrarea *The Rumanian National Movement in Transylvania, 1780-1849*, apărută la Cambridge în 1969, urmată în anul următor de volumul *Studii privind istoria modernă a Transilvaniei*, (Cluj, Editura Dacia, 1970) și *Correspondența lui Ion Rațiu cu George Barițiu, 1861-1892*, volum realizat împreună cu Liviu Maior. Tot în acest an a inaugurat editarea unui buletin de scrieri românești, intitulat „Rumanian Studies. An International Annual of Humanities and Social Sciences”, pe care îl va coordona timp de 15 ani, până în 1986, când va apărea la Leida cel de-al cincilea volum, răspândind prin intermediul lui, interesul pentru cultura, arta și literatura noastră peste tot în lume. I-au urmat alte câteva inițiative de prestigiu, cum ar fi publicarea cărților *Cultură și naționalitate în Transilvania, 1972*, *The National Problem in Austria-Hungary*, *Alexander Vaida's Reports to Francisc Ferdinand's Chancellery*, Leiden, 1974, *Orthodoxy and Nationality. Andreiu Saguna and the Rumanians of Transylvania, 1846-1873*, Cambridge, 1977, *Studies on Romanian Consciousness*, Milano-Roma, 1983, *The Idea of Nation. The Romanians of Transylvania, 1691-1849*, București, 1985, *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania, 1700-1868*, Cluj Napoca, 1987, *L'idée de nation chez les Roumains de Transylvania, 1691-1849*, (București, 1987, ediția franceză a lucrării din 1985), care, în anii următori cunoaște noi reeditări (1988), și noi versiuni în alte limbi, cum ar fi cea germană, din 1989. Dacă până în 1989 aria cercetărilor sale a fost îndreptată mai ales înspre sublinierea împrejurărilor și factorilor care au marcat lupta politică a românilor pentru afirmarea conștiinței lor naționale, după 1990, centrul preocupărilor sale l-a format biserica românească și rolul ei în trezirea conștiinței naționale. Acum, el publică marea sinteză intitulată *Ortodoxie și naționalitate* (București, 1995) și *Biserica Ortodoxă Română în secolul XVIII. Conscripții. Statistici*, (Sibiu, 1991), în colaborare cu Ioan Beju, numărându-se astfel printre cei mai informați istorici ai trecutului nostru religios. Totodată, prestația sa în cadrul unor proiecte științifice internaționale de sinteză crește în mod considerabil, prin aportul său la lucrări de mare ecou mondial, cum ar fi *Great Historians of the Modern Age* (New York and Westport, 1991), *Romania. 1866-1947*, (1994), *The Romanians. 1774-1866* (Oxford, 1996), *A Nation Discovered. Romanian Intellectuals in Transylvania and the Idea of Nation. 1700-1848* (București, 1999, cu o versiune românească în 2000), *Romanian-American Relations. Diplomatic and Consular Documents. 1859-1901* (București, 2001), *Urban Radicals, Rural Allies. Social Democracy and the Agrarian Issue. I 1870- I 914* (Berna, 2002), *The Identity of Romania*, (București, 2003). După cum se poate observa, plaja preocupărilor sale științifice s-a îmbogățit și diversificat de la an la an, trecând de la problema socială, la cea politică, de la cea culturală și religioasă la cea agrară. E o radiografiere minuțioasă și avizată, mai ales în ceea ce privește Transilvania, spulberând, o dată pentru totdeauna, ideile critice, răuvoitoare și neștiințifice ale unor istorici străini, în special maghiari, care, din motive politice au falsificat în mod repetat datele istorice, fără a încerca să înțeleagă că Trianon-ul, atât de hulit, a fost rezultatul unei gândiri înaintate, democratice, cea a lui Wilson și a oamenilor politici din centrul și sud-estul Europei, care au vorbit în numele unor națiunilor europene asuprite de veacuri, stare de lucruri care trebuia curmată. Așa cum am arătat anterior, istorici ca Upton Clark (american) și Seton Watson (englez), au adus la cunoștința întregii lumi că Austro-Ungaria

era un hibrid național fără viitor, anacronic și arhiuzat, într-o monarhie habsburgică ajunsă la faliment. Pentru Keith Hitchins, ca pentru multă lume care a cunoscut realitatea crudă, prin care nu numai poporul român din Transilvania, dar și slovacii, cehii, sârbii și alte naționalități au pățimit mulți ani din cauza politicii forțate de maghiarizare dusă de Budapesta, dornică să perpetueze dominația grofilor și a bisericii lor, a făcut ca dezvoltarea popoarelor ajunse sub dualism să sufere un proces de încetinire considerabil.

Această himeră istorică, nedemnă de poporul maghiar, i-a fost insuflată zeci de ani de către o putere politică extremistă, precum cea a lui Horthy, creând tensiuni artificiale între state și popoare și împiedecând dezvoltarea liberă a popoarelor, ducând la faliment Ungaria. În același timp a împiedecat poporul român din Transilvania să poată să-și dezvolte liber capacitățile intelectuale, culturale, sociale și administrative, punând numeroase piedeci în calea unei dezvoltări moderne. Aceste realități au fost observate cu ochi atent de istoricul american, supunându-le unei priviri critice obiective și nepărtinitoare, așa cum lucrările lui au denunțat și condamnat orice fel de ingerință nefirească în viața omului european. Cartea sa *Mit și realitate în istoriografia românească* (1997) stă mărturie a acestei atitudini.

Articolele lui despre Austria și Ungaria, publicate în reviste de prestigiu, au dezvăluit de fiecare dată dreptatea cauzei românești și marea greșală a revizionistilor unguri, revanșarzi și fanatici, de a nu recunoaște dreptatea celuilalt. Pentru meritele sale deosebite în acreditarea adevărului științific, prof. Keith Hitchins a fost ales în 1991 membru de onoare al Academiei Române, iar în anii următori a primit titlul de „Doctor Honoris Causa” al Universităților din Cluj (1991), Sibiu (1993), Alba Iulia (2001), Târgu Mureș (2005), totodată cu Ordinul Național „Pentru Merit” în gradul de comandor, în 2000. Profesorul american Keith Hitchins a fost un om de știință activ, participând an de an la numeroase congrese, simpozioane, reuniuni științifice din America, Europa și Asia (o preocupare recentă a sa este legată de istoria kurzilor), făcând parte din numeroase comisii și comitete de lucru ale istoricilor, din redacția unor publicații („Slavic Review”, „Studia Kurdica”, „Encyclopedia Iranica” etc.), ceea ce-i ridică prestigiul național și internațional. În România el a fixat odată pentru totdeauna aliniamentele pe care se mișcă Partidul Național Român, prin reconstituirea aportului la luptele naționale ale marelui Șaguna, a lui Ioan Rațiu și Al. Vaida Voevod. Toate aceste biografii s-au bucurat de o temeinică investigație arhivistică, în bună parte inedită..

Istoricul american a luat în considerare toate aspectele care țin de o bună informare documentară. În acest sens a pus mare preț pe corespondență, pe care a considerat-o un izvor documentar de prima clasă, subliniind în prefață: „Corespondența particulară, de conținut politic îndeosebi, nu numai că întregește informația ci, poate, mai mult, contribui substanțial la reconstituirea detaliilor, a frământărilor, care au dus la împlinirea sau neîmplinirea unor acțiuni”. De aceea, și-a propus publicarea corespondenței lui Ioan Rațiu cu G. Barițiu, ocazie cu care a putut urmări pas cu pas acțiunile și inițiativele românilor din Transilvania pentru câștigarea drepturilor lor istorice. În momentul în care tânărul Ioan Rațiu începe să fie atras de politică, fiind martor la Pesta și Viena, de modul în care maghiarii concepeau revoluția, el s-a adresat lui Barițiu, pentru a primi sfaturile celui mai competent și mai bine orientat om politic român asupra situației din Transilvania. Această corespondență este o școală politică de mare valoare pentru tânărul Rațiu și mai târziu pentru bărbatul care conduce lupta memorandistă și toate acțiunile care decurg din ea. Actul care a schimbat în mare măsură regulile jocului politic în Transilvania a fost actul dualist. Acest acord politic, i-a pus pe românii transilvăneni în situația de a se vedea incluși într-un alt stat, fapt pe care nu l-au acceptat niciodată. De aceea, Hitchins a concluzionat: „Compromisul austro-ungar din 1867 a avut un impact uriaș asupra mișcării naționale. Desființarea principatului Transilvaniei și unirea cu Ungaria au schimbat cadrul istoric și, într-un sens, cel mental în care generații întregi de intelectuali români continuaseră să lupte. Compromisul le-a afectat fundamental programul și tactica și abia în ultimul deceniu al secolului au ajuns să se împace cu evenimentul”.

Problemele complexe ale Transilvaniei, ca și poziționarea elementelor politice românești față de cele ale guvernanților, a stat mereu în atenția sa și au fost dezvoltate pe rând într-o sinteză de adevărat

istoric modern care n-a neglijat în această ecuație nici economia, starea țărânimii, nici comerțul și nici biserica și structurile sociale. Istoricul american a dat dovadă de o mare cuprindere și înțelegere a fenomenului românesc, nu numai a celui din Transilvania, ci și a statului român de peste munți. Cele două sinteze de proporții (*Romania 1866-1947*, Oxford, 1994 și *The Romanians, 1774-1866*) dau întreaga măsură a înțelegerii sale privind istoria țării noastre, analizând punct cu punct, etapă de etapă, evoluția către statul organic și domniile pământene, prin distanțarea tot mai mult de Imperiul Turcesc. Privirea cuprinzătoare a lui Hitchins a oferit, mai ales străinilor, o primă sinteză a stării românilor de la 1774, respectiv de la pacea de la Kuciuk-Kainargi, până la 1866, când este detronat Cuza, cel dintâi domnitor ales din rândul pașoptiștilor revoluționari, și care, prin reformele sale, a pus țara în poziție de orânduire cu privirea orientată spre Occident. Poate tocmai de aceea a fost ușor de înlocuit cu un principe străin, care i-a fructificat toate măsurile și a reușit grăbirea procesului de modernizare a țării. Cel de al doilea volum, care a avut în vedere starea țării dintre 1866 până în 1947, consemnează istoria dinastiei Hohenzollernilor de la noi prin reprezentanții familiei regale care a urmat lui Carol I, Ferdinand I, Carol II și regele Mihai. Nu e propriu-zis o istorie a dinastiei, ci a românilor care au traversat secolele al XIX-lea și al XX-lea, până la ocupația Sovietică și debarcarea ultimului rege, cu un stat care a fost respectat și apreciat în tot acest răstimp. Sunt două tomuri mari și impresionante, care *analizează cu multă obiectivitate pasurile făcute de țară, de la câștigarea independenței față de turci prin războiul din 1877-78, a proclamării țării ca regat și a progreselor obținute în acest răstimp.*

Și Unirea din 1918 constituie un moment important privitor la modul în care țara s-a consolidat. Aceasta nu a însemnat că autorul a abandonat istoria Transilvaniei (pentru care a vădit o enormă deschidere și în cele două cărți amintite), deoarece adevărații vectori care au stat la baza dezvoltării statului nostru național s-au bazat pe **Cultură și naționalitate** și pe *Ortodoxie și naționalitate*, adică pe cele două pârgii prin care s-a realizat progresul: cultura și ortodoxia. Dacă în domeniul culturii, incursiunea lui pleacă de la Școala Ardeleană (Samuil Micu), deschizătorii de drum în domeniul culturii naționale pentru a ajunge la congresul naționalităților și organizarea luptei politice a românilor alături de slovaci și sârbi, în privința ortodoxiei privirile lui se focalizează pe epoca marelui mitropolit Andrei Șaguna, omul care a testat în mod constant limitele de suportabilitate până la care statul habsburgic și apoi cel dualist din Transilvania puteau fi obligate să schimbe statutul națiunii române într-unul care să țină cont nu de tradiția istorică învechită și anchilozată, ci de principiile impuse de realitățile factice. Postura de mare lider și catalizator al gândirii politice din Transilvania asumată de Șaguna îl va preocupa și mai târziu, când în ecuația care îngloba presa (G. Barițiu) și Partidul Național Român (Ioan Rațiu), el a așezat figura lui Șaguna, croindu-i o dimensiune la nivel pan-românesc.

În cartea pe care i-o consacră, Șaguna e pus alături de Bărnăuțiu și Avram Iancu, cei doi poli ai activismului politic pe care i-au avut românii din Transilvania, respectiv strategul și ideologul vizionar al legământului național (Bărnăuțiu), cel al acțiunii și forței motilor din Munții Apuseni, ca demos autohton participant la făurirea istoriei, prin experimentul făcut de acesta de a sustrage din zona politicului tradițional un pământ românesc de sine stătător. Avram Iancu a demonstrat că românii pot deține puterea într-o regiune anume a Transilvaniei, unde, timp de doi ani, ei s-au condus după propriile lor legi și imperative administrative. Cât privește direcția diplomatică aceasta a fost apanajul lui Șaguna și a clerului său, disciplinat și cu rol luminător și dătător de unitate. Șaguna este în concepția lui liderul politic și cultural, prin care s-a fixat limitele legalismului politic, cântărind cu mult calm și persuasiune toți pașii pe care națiunea îi avea de făcut, sugerând și mijloacele care trebuiau folosite, și împrejurările/momentul în care să acționeze și cum să iasă la atac. Punctele de vedere, atitudinea de înțelege cu greco-catolicii în chestiunea națională au asigurat un postament pe care s-a putut conta în tot acest răstimp, perioadă în care solidaritatea cu poporul de jos, crearea unei elite puternice și capabile au fost țeluri urmărite constant.

Toate aceste lucrări beneficiază de o viziune constructivă, cu aspect arhitectonic impresionant. Lor le-a adăugat acel liant necesar care leagă țara noastră de marele său prieten de peste Ocean și anume o carte de *Relații româno-americane între 1859 și 1901*, o carte de documente diplomatice privind prezența americană în această zonă îndepărtată a sud-estului european, dar care se trezea la o viață

comercială intensă. În urma declarării Galațului drept oraș liber, ca urmare a creșterii importanței exportului de grâne, a cărui piață producătoare o dețin țările române, cu o abundență a recoltelor unică în plan European, România a devenit atractivă pentru toate țările care doreau o politică economică globală. Odată cu Unirea Principatelor la 24 ianuarie 1859, consemnăm o primă reacție a unui agent american, Henry T. Rometze de la Londra, care va fi și primul trimis american în zonă, pentru a deschide un consulat american la Galați. Va fi urmat în 1862 de Charles I. Langton, William W. Thomas, Frederic Wippermann și Oscar Malmros. Regimul de consuli al acestora va înceta odată cu numirea ca trimis diplomatic a lui Eugene Schyle, om ale cărui competențe diplomatice vor trage greu în cântar. Acesta își va dovedi abilitățile diplomatice în următorii ani, trimisul SUA în România dovedindu-se un priceput analist politic pentru realitățile sud-dunărene, deoarece odată cu recunoașterea independenței noului regat român, și acesta a fost declarat reprezentantul diplomatic american în România. Ce rol au acești trimiși americani? Ei sunt autori de rapoarte și dări de seamă interesante și semnalizatori ai direcțiilor pe care SUA ar fi trebuit să și le asume pe viitor. Pe primul loc stătea comerțul. Despre mărfurile ieftine de aici, despre modul de trai al populației și al boierilor, despre cârmuirea țării vom găsi multe lucruri exacte și corect prinse în aceste rapoarte, care ar fi putut folosi unor principii luminați la scoaterea țării din zona de sărăcie în care fusese ținută de Turcia atâta amar de vreme. Iată ce scria Oscar Malmros într-un raport la 15 octombrie 1865: „Puține țări sunt binecuvântate de natură ca Principatele, fiind atât de bine adaptate încât toate produsele Europei, cu excepția măslinelor și portocalelor, abundă în podgorii, mii și mii de hectare cu cereale și pomi fructiferi de toate felurile, tutun. Munții sunt acoperiți de păduri inestimabile și conțin zăcăminte bogate de fier, cărbune, cupru, argint și alte minerale. Oare de ce exporturile unei astfel de țări, mărginită și traversată de râuri navigabile nu au o valoare mai mare? Oare de ce nu se execută nici măcar unul dintre cele mai simple procese industriale care să crească valoarea articolelor exportate, ca, de exemplu, spălarea lemnului? Oare de ce, într-o țară cu regiuni bogate în livezi și viță de vie (unde vinurile cu puțină grijă și muncă în podgorii și la prepararea lor ar putea rivaliza cu cele din Franța și Germania) se produc numai soiuri de vin inferioare și sunt cultivate numai soiuri de fructe de proastă calitate? Adevărata cauză a acestei stări de fapt poate fi găsită în ignoranța, superstiția, rămânerea în urmă și degradarea datorată în special unei nemaîntâlnite opresiuni și mai proaste guvernări de mai mult de 1.000 de ani; de câte ori un țăran, în timpul în care nu trebuia să lucreze pentru moșier, se ridica mai mult decât era necesar deasupra stării mizerabile în care trăia, sub un pretext sau altul, moșierul îi lua tot ceea ce considera că este în plus față de strictul necesar și ordona ca aceste lucruri să fie donate bisericii ca o condiție de viață. Firește că țăranul nu mai avea chef să lucreze mai mult... starea de indolență era menținută și de numărul mare de sărbători, cam 100, în afară de dumineci.”

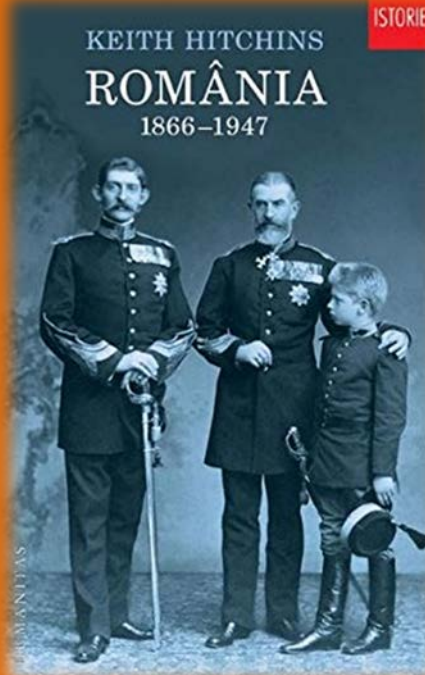
Sesizarea relelor din țările române din acel timp se vede că a creat o stare de lucruri care ne pune de-a curmezișul progresului. Prin astfel de martori oculari, lucrurile puteau fi îndreptate în timp, iar prezența unor analiști obiectivi ca Hitchins puteau contribui ca stările istorice să se îmbunătățească. De aceea, e nevoie să citim cărțile scrise de acesta, spre a putea medita mai îndelung la golurile și lipsurile noastre, spre a le îndrepta. Scopul lui Hitchins a fost acela de a atrage atenția asupra propriilor noastre valori, dar și a defectelor care ne măcină.

Prietenul românilor și istoricul de mare vază Keith Hitchins a părăsit pentru totdeauna masa lui de lucru în toamna anului 2020. Pentru poporul român ca și pentru Istoria americană și cea mondială a fost o pierdere pe care nu o vom putea recupera prea curând.

Completăm aceste rânduri cu o galerie din opera istoricului:

6

Keith Hitchins
**SCURTĂ ISTORIE
A ROMÂNIEI**

